

DIDACTICA

I

Cum e posibilă învățarea, azi?

Am să spun și eu câteva cuvinte despre școală. M-am tot gândit la școală, la ce anume este ea, și este interesant și de ce anume. Poate că am sentimentul, dar văd că și alții, că ceva se pierde, ceva prețios, ceva se pierde iremediabil parcă înainte de a fi fost cu adevărat rostiti, deslușit. Și că, mai ales, acel ceva care se pierde este cu totul pierdut și că nu stă pe o fatalitate scrisă, cum suntem tentați să spunem, de o fatalitate destinală, istorică, de a se pierde. Și că ceva i se substituie inexorabil, înainte ca ce trece să fi fost lamurit cu totul. Nu cred că noul este neapărat bun numai că este nou, se pot întâmpla lucruri rele pur și simplu, ceva bun făcut cu greu în timp se poate strica repede și definitiv. Aceasta este conservatorismul meu.

Evident că mă gândesc și la școala de arhitectură (de aici, pornind, la școala pur și simplu) deși aici mă încurc, căci vorbim destul despre ea, în felurite moduri, conservatori sau progresiști, iertați-mi opozabilul, și mă încurc pentru că lucrăm cu doi termeni, școală și arhitectură pe care nu le deținem foarte bine: nu știm bine ce este o școală și nu știm nici ce este arhitectura cu adevărat, dar poate că știm ceva despre o iradiere subtilă a sensului lor, una piezișă, mai suportabilă. De obicei ne întrebăm asupra esenței a ceva și este posibil ca întrebarea noastră să poate fi posibil să fie rostită numai pentru că ceva-ceva noi știm despre acea esență, că stăm oricum cu ființa noastră în orizontul înțelesului ei.

Așadar, noi venim la școală pentru a învăța, poate că vorbind despre universitate acest lucru este cel mai vizibil. Venim la Universitate și despre *venire* este vorba aici: cel ce vrea să învețe trebuie mai întâi să *vină către*, școala este venire către, este dislocare. Când o școală este școala ea este dislocare, mutare dintr-un loc într-altul, cu alte cuvinte ea promite exotism-ul, nemaivăzutul. Am auzit într-o conferință această definiție și mai întâi mi s-a părut că este puțin neserioasă, căci asimilam exotismul cu culoarea evaziunii, dar luat așa cum este el ca exo-tism, ca ex și ca extază înțeleg acum și mă uit și la mine, că școala este pierderea unei stabilități și declinarea către ceva, este tractare. Ne declinăm față de o verticală stabilă venind către școală. Cel ce vine către o universitate își pierde stabilitatea, certitudinea de sine, probabil devine extatic, intră în extază, dincolo de temeiul său.

Oarecum ar fi, vorbim despre pierderea locului și este ceva foarte interesant aici căci școala, o simțim cu toții, este un loc, sau mai bine zis, un non-loc, o utopie, o ne-aderență. A-ți pierde locul este ceva teribil, intri în *stranietate*, cuvânt celebru, iar stranietatea este un "loc" dinspre care lucrurile se văd "straniu", oblic, distinse.

Simțim că școala este un loc separat, separat de lume dar mai ales, separat de noi înșine. Separat, adică *sacrae*, sacru, incintă sacră, decupată din lume, decupaj în cer, templum. De unde și dreptul la templum, la a fi separat de, ocrotit, apărat, în ultimă instanță, *asilum*. Știm că în istorie s-a întâmplat de atâtea ori ca școala să fie loc de refugiu nu numai pentru calitățile sale la propriu ci, mai ales, dintr-un subînțeles pretins că aici ești decuplat de la exigențele ordinare ale cetății, nu mai ești același, că ești diferit, altfel plasat temporal, pretinzând imunitate, dreptul la templum.

Și nu am friza extravaganța pretinderii dacă nu, mai întâi și original, zilnic nu am experimenta asilum, dacă nu am simți iradiant, cum spuneam, această structură de ființă a școlii de a fi, cotidian, separată, extrasă, extatică, oarecum nu "de aici", nu sub aceste legi. Ceea ce desigur ne complică. De

ce anume? Pentru că suntem obligați să vorbim despre *cei aleși* ceea ce este cu totul la locul lui acum, în aceste zile. Ori, da, universitatea acorda un loc celor aleși, fragili... George Steiner spune undeva că școala, universitatea de fapt, este un loc aproape ireal, cu bibliotecile, sălile, curțile, porticele sale, și că, pe undeva, există o vinovație periodic plătită pentru această exravaganță în raport cu lumea.

Să revin puțin la acea venire esențială despre care vorbeam mai devreme: este o venire care lasă în urmă ceva și caută un ceva anume aș spune, pe celălalt autor, te lași în mâinile altcuiva, îți cauți maestrul, întâlnirea edificatoare. Și trebuie să recunoașteți că acest lucru este teribil să renunți la a-ți fi propriul autor, cum credem că suntem, este un lucru rezervat celor cu adevărat puternici această renunțare temporară la sine pentru a te supune altcuiva, a intra în tăcere, a asculta și a privi. Să-ți cauți profesorii, să-l construiești, să poți admira, nu-i așa simplu.

Și așa și este: cum oare este posibilă învățarea, cum este posibil ca cineva care nu știe să știe, să accedă la ceva mai înalt decât punctul în care se află? Este posibil pentru că este vorba de o disponibilitate a sufletului pe care cei vechi o știau, o declinație a lui, în grecește *aidos*, o tot spun asta, un fel de timiditate, sfială, un sentiment de incompletitudine și, astfel, o preeminență a chipului celui alt ca posibil chip al său, un sens al limitei sale în raport cu un altul. Adică un altul, celălalt, maestrul, este mai eu decât eu însumi. Fără această "slăbiciune", fără această *alienare* școala nu este posibilă. În acest sens un suflet este cultivat în sensul lui Leo Strauss, în acest sens este posibilă transmiterea prin marile cărți a științei celor mai mari minți.

Eu am sentimentul că școala este școală când este inutilă, când se ocupă cu "sexul îngerilor" acesta este felul ei și nu întâmplător, când este acuzată de ceva este acuzată de "esența" ei, că este inutilă, evazionistă și nu este aplicată lumii reale, nu este de pe aceasta lume și tot periodic este adusa cu „picioarele pe pământ”, devine *practică*, adaptată lumii reale. Adică încetează de a mai fi școala sau începe să traverseze cel mai prost moment al ei. Cu alte cuvinte, nu-și mai extrage din sine exigențele sale ci și le primește din spațiul public, tinde să semene, să fie ca "lumea". Este un pericol ce vine permanent dinspre lume dar, mai ales, este unul din interior de la cei ce nu mai *fac față*, care cedează presiunii proprii excepții și cer școlii să se deschidă, să iasă din izolare, să fie actuală, proaspătă, etc.

Școala este inutilă, se ocupă cu *nimicul*, când este cu adevărat școală. Sigur că mă gândesc la acea conferință a lui Heidegger din 1927, Ce este metafizica?. M-a marcat. Adică am înțeles că o școală este *metafizică*, adică este proiectată dincolo de ceva, de lucruri, de ființări, în spatele lor, în *strănitătea* lor, de unde se poate ridica, abia acum, întrebarea *de ce? Cum este posibil?* Dreptul la scepticism și la exotism. De fapt, mă gândesc că școala când este școală nu progresează, nu se dezvoltă, ci ea rămâne pe loc gândindu-se, iar și iar, la același lucru. Acesta este exotismul ei, mobilitatea sa.

Iar când este vorba despre școala de arhitectură, da, nici ea nu poate scăpa „lumii”, este sub presiunea a ceea ce se spune și se face, a revistelor, a noului, a curiozității, iar când este mai rău, tinde să legitimizeze aproape fără să mai știe, ceea ce piața face în rațiunea sa de a fi. Și mai cred că, în curând, școala se va schimba sub presiunea socialului, arhitectura socială, a comunității ce decide, voluntariatului, pauperizării și precarizării voluntare.

Este momentul Marii Înlocuiri. Apoi, știți bine, toți sunt creativi, este exaltată creativitatea, ceea ce pare generos. Dar ce înseamnă faptul de a fi creativ? A-ti fi propriul creator, a nu recunoaște nici un precedent, nici un maestru, nimeni nu mai învață, nu mai ascultă, nu mai așteaptă. Școala tinde să

devină locul studenților idiosincratice iar profesorii, din teama de a nu mai fi acceptați, din slăbiciune și teama de neantul abandonului, sunt animatorii servili ai acestora și gratificanții lor la nesfârșit.

Sub presiunea eticismului ceea ce devine manifest este că arhitectura, paradoxal, împiedică *arhitectura*, sau, astfel spus „opera”, proiectul, nu mai lasă loc, nu mai are nevoie de arhitectură. Arhitectura este scoasă, retrasă, opera tinde, suficientă, să distrugă arhitectura. Ceea ce este straniu.

Ceea ce întrevad din ce în ce mai melancolic, este că în acest proiect progresist, arhitectura este, aflată în continuum paradox, *exasperant* absentă din opera schimbării, ea nu mai este necesară, suficiența etică (moralina) acoperă totul și ne face să nu vedem ceea ce vedem: exasperanta absență.

Marea încercare pentru școală este, cred, problema aceasta a înrădăcinării și a dezrădăcinării, și felului cum poate răspunde invitației permanente la decuplarea de Loc și, de aici, a interșanjabilității, a edificării *bodenloss*. Și, de fapt, a problemei lui „acasă”. Criza de acum este una a lui acasă, a înrădăcinării, a edificării și, implicit, a greutății. A lui a fi „în” care pare a fi una a posibilității oricărei construcții. Problema aceasta a lui *a fi în* cred că este una capitală căci ea ține de acea vorbă asupra căreia trebuie să ne gândim, *omul este în lume dar nu din lume*, cu alte cuvinte omul este aproape de lucruri, se preocupă cu ele, le preface și pare, de cele mai multe ori, copleșit de ele și, în același timp, departe de ele, *îndepartat*.

Aceasta este natura sa contradictorie, lucrul său cu negativul, este înăuntrul în măsura în care este deja în-afară, plecat deja, exterior situației. Realitatea este și densă și consistență dar totodată și translucidă. Pentru că este ec-static, existent, în afara stabilității sale ca stabilitate a sa instabilă. Aici este deschisul său sau, mai bine zis, capacitatea sa de a rezista deschisului. Adică obișnuit și totuși adânc nefamiliar, straniu. Omul este nefamiliarul însuși. În edificare stă nefamiliarul său, a locui este actul nefamiliar.

Este o diferență între adăpostire și locuire, evident. Adăpostirea ține de a fi în posibilitatea naturii, în natura ei. Edificarea este un salt în straniu, în nefamiliar, o contra-natura, un nenatural. Orice construcție este o zmulgere, o emancipare, o invocare a transcenderii. Eu deplâng această pierdere treptată a naturii sale, a uitării naturii sale și treptata sa orizontalizare, un *l'homme animal* tinde să ia locul *l'homme humanus*. Impresia mea este că pierdem treptat chipul celui adăpostit, sau nu-l mai pricepem, nu ni se mai impune.

Este de presupus că există o criză de interioritate. Dar ce înseamnă a avea interioritate aici? Cred că nu este numai adăpostirea lui însuși, a omului, ci construind omul adăpostește un ceva mai presus de sine, zeu, stil, civilizație, ocrotitor al ființei, poate propriul sau a fi într-un sfârșit. De unde nefamiliarul, cenotaful care stăruie în fiecare edificare. De unde posibilitatea, de acum, a locuirii.

Desigur că modernitatea prometeică aduce cu sine treptată decuplare de loc, sferologia cum îi spune Sloterdijk, tehnologia lumilor interior autosuficiente și autoimune, a marii încapsulări. Eu cred că aici este vorba de un destin al subiectivității subiectului în drumul său spre autorealizare de sine. În acest caz natura este ea însăși un ceva abstract, îndepărtat și este ca sursă de energie, aceasta este ecologia de fapt, natura este o sursă ce trebuie salvată dar nu mai este „natura”. Și înțeleg această răsturnare a proiectului, o recuperare a naturii și a posibilității de re-locuire a ei, nu neapărat o întoarcere la un stadiu innocent ci, mai degrabă, aici este o post-natură în joc, un elementarism avansat, tatonant, o negociere subtilă, pe care abia dacă o înțeleg, cu aerul, vântul, soarele, cu retragerea cu spatele către aproape o linie a locuirii. Ceea ce este exemplar și presupunere o răsucire a minții deopotrivă. Inverted mind.

Pentru că nu mai întrevede azi materia locuirii și a acelui altceva ce trebuie găzduit omul ca animal, înțelegeți aici omul readus, redus, la animalitatea sa, este singurul care se mai vedea azi, singura preeminenta în materie de locuire, noul umanism. Vechii greci defineau omul ca pe un animal rațional, un animat cu rațiune, capabil de vorbire, de limbaj, interior lumii sale și, totuși, înafara ei. Disponibilitatea acum este de a declina această *consacrare*, omul ca excepție pe această lume, spre o construcție a unei raționalități a animalului, *rational animale* spua așa, iar invertirea tocmai aici stă, este o regândire a naturii naturii. În tradiția gândirii occidentale natura este una căzută, alungată din purul Eden, spațiu rectangular, într-un exterior cel mai exterior unde Cain este condamnat să reconstruiască „natura”, una, firește, artificială, în interiorul uneia ostile, nostalgia purității și a locului absolut.

Este o radicală diferență între natura omului și „natura”, temporalitatea omului este lineară, orientată și finită, cealaltă este una ciclică, infinită, regenerabilă ad infinitum. În fapt, numai omul moare, este finitudinea însăși.

Așadar, arhitectura (de fapt, orașul ca polis) este un opozabil, o încercare de a recrea imaginea pierderii totale., non-familiarul extatic mineral.